

ACADEMIC FOCUS

เอกสารวิชาการ

วิวัฒนาการในการปรับปรุงกระทรวง
ของประเทศไทย

สำนักวิชาการ

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

ดาวน์โหลดเอกสารได้จาก
www.parliament.go.th/library

Academic Focus

กรกฎาคม 2563

สารบัญ

บทนำ	1
การปรับปรุงกระทรวงจากอดีต-ปัจจุบัน	2
กฎหมาย แผนการปฏิรูปประเทศ และยุทธศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงกระทรวง	17
สาเหตุการปรับปรุงกระทรวง	18
ตัวอย่างแนวคิดที่แตกต่างในการปรับปรุง กระทรวง	19
บทสรุปและข้อเสนอแนะ	19
บรรณานุกรม	21

เอกสารวิชาการอิเล็กทรอนิกส์

สำนักวิชาการ

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

<https://www.parliament.go.th/library>

วิวัฒนาการในการปรับปรุงกระทรวง ของประเทศไทย

บทนำ

กระทรวงนับเป็นกลไกหนึ่งที่สำคัญในการบริหารราชการแผ่นดิน เนื่องจากกระทรวงเป็นหน่วยงานราชการที่ทำหน้าที่ในการบริหารราชการส่วนกลาง โดยกระทรวงต่าง ๆ มีอำนาจหน้าที่ทั่วไปคือ กำหนดนโยบายและวางแผนดำเนินงาน รวมทั้งกำกับ เร่งรัด ติดตาม การดำเนินงานตามแผนและนโยบายที่กำหนดไว้

นับจากอดีตถึงปัจจุบัน การปรับปรุงกระทรวงเกิดขึ้นมาแล้วหลายครั้ง โดยมีมุ่งหมายให้การทำงานเกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน โดยมีการจัดตั้งกระทรวงขึ้นครั้งแรกในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้มีการปรับปรุงกระทรวงเกิดขึ้นทั้งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อเป็นไปตามสภาพบ้านเมือง ณ เวลานั้น จนกระทั่งภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 จึงได้มีการประกาศบังคับใช้พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม ขึ้น เพื่อปรับปรุงกระทรวงให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของประเทศ และได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม เรื่อยมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ดังนั้น ในบทความนี้ จะกล่าวถึงการปรับปรุงกระทรวงของประเทศไทยนับจากอดีต-ปัจจุบัน โดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วงเวลา คือ 1) การปรับปรุงกระทรวงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และ 2) การปรับปรุงกระทรวงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475-ปัจจุบัน รวมทั้งกฎหมาย แผนการปฏิรูปประเทศ และยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงกระทรวง และสาเหตุในการปรับปรุงกระทรวง ตลอดจนตัวอย่างแนวคิดที่แตกต่างในการปรับปรุงกระทรวง

การปรับปรุงกระทรวงจากอดีต-ปัจจุบัน

1. การปรับปรุงกระทรวงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 (24 มิถุนายน 2475)

เนื่องจากการเข้ามาแสวงหาอาณานิคมในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของจักรวรรดินิยมตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งอังกฤษและฝรั่งเศส ประกอบกับการปกครองที่สืบทอดมาจากสมัยกรุงศรีอยุธยาเริ่มล่าสมัย และไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) (พ.ศ. 2411-2453) จึงทรงปรับปรุงการบริหารราชการส่วนกลาง โดยยกเลิกการปกครองแบบจตุสดมภ์ที่มีมาตั้งแต่สมัยพระบรมไตรโลกนาถ และเปลี่ยนเป็นการบริหารราชการในรูปแบบกระทรวง โดยทรงประกาศตั้ง “กระทรวง” ขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2435 โดยเริ่มแรกมีจำนวน 12 กระทรวง คือ 1) กระทรวงกลาโหม 2) กระทรวงยุติธรรม 3) กระทรวงเกษตรพานิชการ 4) กระทรวงคลัง 5) กระทรวงต่างประเทศ 6) กระทรวงวัง 7) กระทรวงโยธาธิการ 8) กระทรวงธรรมการ 9) กระทรวงมหาดไทย 10) กระทรวงนครบาล 11) กระทรวงมรุธาธิการ 12) กระทรวงยุทธนาธิการ (วิชัย เทียนถาวร, 2561) ต่อมาทรงยุบ “กระทรวงยุทธนาธิการ” รวมเข้ากับ “กระทรวงกลาโหม” และยุบ “กระทรวงมรุธาธิการ” รวมเข้ากับ “กระทรวงวัง” โดยเปลี่ยนชื่อ “กระทรวงเกษตรพานิชการ” เป็น “กระทรวงเกษตรราธิการ” จนกระทั่งปลายรัชกาลมีกระทรวงทั้งสิ้น 10 กระทรวง คือ 1) กระทรวงกลาโหม 2) กระทรวงยุติธรรม 3) กระทรวงเกษตรราธิการ 4) กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ 5) กระทรวงต่างประเทศ 6) กระทรวงวัง 7) กระทรวงโยธาธิการ 8) กระทรวงธรรมการ 9) กระทรวงมหาดไทย 10) กระทรวงนครบาล

ต่อมา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) (พ.ศ. 2453-2468) ทรงปรับปรุงกระทรวง โดยเปลี่ยนชื่อ “กระทรวงโยธาธิการ” เป็น “กระทรวงคมนาคม” และ “กระทรวงธรรมการ” เป็น “กระทรวงศึกษาธิการ” อีกทั้งได้จัดตั้ง “กระทรวงทหารเรือ” “กระทรวงมรุธาธร” และ “กระทรวงพาณิชย์” พร้อมทั้งโอน “กระทรวงนครบาล” ไปขึ้นกับ “กระทรวงมหาดไทย” เมื่อสิ้นสมัยรัชกาลที่ 6 จึงมีกระทรวงทั้งสิ้น 12 กระทรวง คือ 1) กระทรวงกลาโหม 2) กระทรวงยุติธรรม 3) กระทรวงเกษตรราธิการ 4) กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ 5) กระทรวงการต่างประเทศ 6) กระทรวงวัง 7) กระทรวงคมนาคม 8) กระทรวงศึกษาธิการ 9) กระทรวงมหาดไทย 10) กระทรวงทหารเรือ 11) กระทรวงมรุธาธร 12) กระทรวงพาณิชย์ (สุรศักดิ์ ชะมารัมย์, ม.ป.ป.)

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) (พ.ศ. 2468-2475) ยังคงใช้รูปแบบกระทรวงที่มีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 ในการบริหารราชการส่วนกลาง แต่มีการปรับปรุงกระทรวงบางส่วน เพื่อให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ของบ้านเมืองในช่วงเวลานั้น เช่น เปลี่ยนชื่อ “กระทรวงศึกษาธิการ” เป็น “กระทรวงธรรมการ” (โดยมีพระราชดำริว่าการศึกษาไม่ควรแยกออกจากวัด) ยุบ “กระทรวงทหารเรือ” ไปรวมกับ “กระทรวงกลาโหม” ยุบรวม “กระทรวงพาณิชย์” และ “กระทรวงคมนาคม” เปลี่ยนชื่อเป็น “กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม” (ด้วยทรงเล็งเห็นว่า กระทรวงทั้งสองต่างมีภาระหน้าที่ที่สอดคล้องกัน หากยุบรวมกันแล้วจะทำให้เกิดประโยชน์มากขึ้น) เป็นต้น (จิราνούช โสภา และวณิชชา ศิลบุตร, 2560)

2. การปรับปรุงกระทรวงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 (24 มิถุนายน 2475)-ปัจจุบัน

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้มีการตราพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2476 เพื่อวางโครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดินภายใต้ระบอบการปกครองใหม่ โดยแบ่งการบริหารราชการออกเป็นราชการบริหารส่วนกลาง ราชการบริหารส่วนภูมิภาค

และราชการบริหารส่วนท้องถิ่น และมีการตราพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช 2476 ขึ้น เพื่อให้ราชการดำเนินการได้สะดวกยิ่งขึ้น ต่อมาได้มีการปรับปรุงกระทรวงโดยการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่เกี่ยวข้องเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ดังปรากฏรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

2.1 สมัยนายกรัฐมนตรี พระยาพหลพลพยุหเสนา มีการปรับปรุงกระทรวง โดยมีการตรากฎหมายที่เกี่ยวข้อง จำนวน 3 ฉบับ ดังนี้

1) พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช 2476 (ประกาศ ณ วันที่ 9 ธันวาคม 2476) กำหนดให้มีกระทรวงและทบวงการเมืองซึ่งมีฐานะเทียบกระทรวง ดังนี้ (1) สำนักนายกรัฐมนตรี (2) กระทรวงกลาโหม (3) กระทรวงการคลัง (4) กระทรวงการต่างประเทศ (5) กระทรวงธรรมการ (6) กระทรวงมหาดไทย (7) กระทรวงยุติธรรม (8) กระทรวงวัง (9) กระทรวงเศรษฐการ

2) พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2477 (ฉบับที่ 3) (ประกาศ ณ วันที่ 31 มีนาคม 2477) กำหนดให้มีกระทรวงและทบวงการเมืองซึ่งมีฐานะเทียบกระทรวง ดังนี้ (1) สำนักนายกรัฐมนตรี (2) กระทรวงกลาโหม (3) กระทรวงการคลัง (4) กระทรวงการต่างประเทศ (5) กระทรวงเกษตรธิการ (6) กระทรวงธรรมการ (7) กระทรวงมหาดไทย (8) กระทรวงยุติธรรม (9) กระทรวงวัง (10) กระทรวงเศรษฐการ ซึ่งการปรับปรุงกระทรวงครั้งนี้ เป็นการแยกหน้าที่การงานใน “กระทรวงเศรษฐการ” ออกเป็นสองกระทรวง คือ “กระทรวงเศรษฐการ” และ “กระทรวงเกษตรธิการ” เพื่อให้ราชการดำเนินงานได้สะดวกยิ่งขึ้น

3) พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2478 (ประกาศ ณ วันที่ 11 สิงหาคม 2478) กำหนดให้มีกระทรวงและทบวงการเมืองซึ่งมีฐานะเทียบกระทรวง ดังนี้ (1) สำนักนายกรัฐมนตรี (2) กระทรวงกลาโหม (3) กระทรวงการคลัง (4) กระทรวงการต่างประเทศ (5) กระทรวงเกษตรธิการ (6) กระทรวงธรรมการ (7) กระทรวงมหาดไทย (8) กระทรวงยุติธรรม (9) กระทรวงเศรษฐการ ซึ่งการปรับปรุงกระทรวงครั้งนี้ เป็นการจัดวางรูปการงานในพระราชวัง รวมตลอดทั้งการงานราชเลขาการในพระองค์ให้เหมาะสมแก่กาลสมัย โดยยกเลิก “กระทรวงวัง” และให้สำนักพระราชวัง และสำนักงานราชเลขาการในพระองค์เป็นทบวงการเมือง

ตารางที่ 1 สรุปการปรับปรุงกระทรวงในสมัยนายกรัฐมนตรี พระยาพหลพลพยุหเสนา

สมัยนายกรัฐมนตรี พระยาพหลพลพยุหเสนา		
พระราชบัญญัติปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช 2476	พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2477 (ฉบับที่ 3)	พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2478
1. สำนักนายกรัฐมนตรี	1. สำนักนายกรัฐมนตรี	1. สำนักนายกรัฐมนตรี
2. กระทรวงกลาโหม	2. กระทรวงกลาโหม	2. กระทรวงกลาโหม
3. กระทรวงการคลัง	3. กระทรวงการคลัง	3. กระทรวงการคลัง
4. กระทรวงการต่างประเทศ	4. กระทรวงการต่างประเทศ	4. กระทรวงการต่างประเทศ
5. กระทรวงธรรมการ	5. กระทรวงเกษตรธิการ	5. กระทรวงเกษตรธิการ

สมัยนายกรัฐมนตรี พระยาพหลพลพยุหเสนา		
พระราชบัญญัติปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช 2476	พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2477 (ฉบับที่ 3)	พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2478
6. กระทรวงมหาดไทย	6. กระทรวงมหาดไทย	6. กระทรวงมหาดไทย
7. กระทรวงยุติธรรม	7. กระทรวงยุติธรรม	7. กระทรวงยุติธรรม
8. กระทรวงเศรษฐกิจ	8. กระทรวงเศรษฐกิจ	8. กระทรวงเศรษฐกิจ
9. กระทรวงวัง	9. กระทรวงวัง	9. กระทรวงธรรมการ
	10. กระทรวงธรรมการ	

หมายเหตุ: ข้อมูลจากพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช 2476 พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2477 (ฉบับที่ 3) และพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2478

2.2 สมัยนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีการปรับปรุงกระทรวง โดยมีการตรากฎหมายที่เกี่ยวข้อง จำนวน 5 ฉบับ ดังนี้

1) พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช 2484 (ประกาศ ณ วันที่ 19 สิงหาคม 2484) กำหนดให้มีกระทรวงและทบวงการเมืองซึ่งมีฐานะเทียบกระทรวง ดังนี้ (1) สำนักนายกรัฐมนตรี (2) กระทรวงกลาโหม (3) กระทรวงการคลัง (4) กระทรวงการต่างประเทศ (5) กระทรวงการเศรษฐกิจ (6) กระทรวงเกษตรธิการ (7) กระทรวงคมนาคม (8) กระทรวงมหาดไทย (9) กระทรวงยุติธรรม (10) กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งการปรับปรุงกระทรวงครั้งนี้ เป็นการปรับปรุงหน้าที่การงานในสำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวงมหาดไทย กระทรวงการคลัง กระทรวงเศรษฐกิจ และกระทรวงเกษตรธิการ ใหม่ และตั้ง “กระทรวงคมนาคม” ขึ้น รวมทั้งเปลี่ยนชื่อ “กระทรวงเศรษฐกิจ” เป็น “กระทรวงการเศรษฐกิจ” ตลอดจนเปลี่ยนชื่อ “กระทรวงธรรมการ” เป็น “กระทรวงศึกษาธิการ” เพื่อให้ตรงตามรูปงาน

2) พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2485 (ประกาศ ณ วันที่ 10 มีนาคม 2485) กำหนดให้มีกระทรวงและทบวงการเมืองซึ่งมีฐานะเทียบกระทรวง ดังนี้ (1) สำนักนายกรัฐมนตรี (2) กระทรวงกลาโหม (3) กระทรวงการคลัง (4) กระทรวงการต่างประเทศ (5) กระทรวงการเศรษฐกิจ (6) กระทรวงการสาธารณสุข (7) กระทรวงเกษตรธิการ (8) กระทรวงคมนาคม (9) กระทรวงมหาดไทย (10) กระทรวงยุติธรรม (11) กระทรวงศึกษาธิการ

3) พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช 2484 พุทธศักราช 2485 (ประกาศ ณ วันที่ 5 พฤษภาคม 2485) กำหนดให้มีกระทรวงและทบวงการเมืองซึ่งมีฐานะเทียบกระทรวง ดังนี้ (1) สำนักนายกรัฐมนตรี (2) กระทรวงกลาโหม (3) กระทรวงการคลัง (4) กระทรวงการต่างประเทศ (5) กระทรวงการสาธารณสุข (6) กระทรวงการอุตสาหกรรม (7) กระทรวงเกษตรธิการ (8) กระทรวงคมนาคม (9) กระทรวงพาณิชย์ (10) กระทรวงมหาดไทย (11) กระทรวงยุติธรรม (12) กระทรวงศึกษาธิการ

4) พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2495 (ประกาศ ณ วันที่ 11 มีนาคม 2495) กำหนดให้มีกระทรวงและทบวงการเมืองซึ่งมีฐานะเทียบกระทรวง ดังนี้ (1) สำนักนายกรัฐมนตรี (2) กระทรวงกลาโหม (3) กระทรวงการคลัง (4) กระทรวงการต่างประเทศ (5) กระทรวงการสหกรณ์ (6) กระทรวงเกษตร (7) กระทรวงคมนาคม (8) กระทรวงมหาดไทย (9) กระทรวงยุติธรรม (10) กระทรวงวัฒนธรรม (11) กระทรวงศึกษาธิการ (12) กระทรวงเศรษฐการ (13) กระทรวงสาธารณสุข (14) กระทรวงอุตสาหกรรม

5) พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2496 (ประกาศ ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2496) กำหนดให้มีกระทรวงและทบวงการเมืองซึ่งมีฐานะเทียบกระทรวง ดังนี้ (1) สำนักคณะรัฐมนตรี (2) กระทรวงกลาโหม (3) กระทรวงการคลัง (4) กระทรวงการต่างประเทศ (5) กระทรวงเกษตร (6) กระทรวงคมนาคม (7) กระทรวงมหาดไทย (8) กระทรวงยุติธรรม (9) กระทรวงวัฒนธรรม (10) กระทรวงศึกษาธิการ (11) กระทรวงเศรษฐการ (12) กระทรวงสหกรณ์ (13) กระทรวงสาธารณสุข (14) กระทรวงอุตสาหกรรม ซึ่งการปรับปรุงกระทรวงครั้งนี้ เป็นการปรับปรุงส่วนราชการของ “สำนักนายกรัฐมนตรี” โดยเรียกชื่อใหม่ว่า “สำนักคณะรัฐมนตรี” เพื่อให้เหมาะสมกับหน้าที่ราชการที่มีปริมาณเพิ่มมากขึ้นและเป็นงานที่มีคุณภาพสูง

ตารางที่ 2 สรุปการปรับปรุงกระทรวงในสมัยนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม

สมัยนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม				
พระราชบัญญัติ ปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช 2484	พระราชบัญญัติ ปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2485	พระราชกำหนดแก้ไข เพิ่มเติมพระราชบัญญัติ ปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช 2484 พุทธศักราช 2485	พระราชบัญญัติ ปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2495	พระราชบัญญัติ ปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2496
1. สำนักนายกรัฐมนตรี	1. สำนักนายกรัฐมนตรี	1. สำนักนายกรัฐมนตรี	1. สำนักนายกรัฐมนตรี	1. สำนักคณะรัฐมนตรี
2. กระทรวงกลาโหม	2. กระทรวงกลาโหม	2. กระทรวงกลาโหม	2. กระทรวงกลาโหม	2. กระทรวงกลาโหม
3. กระทรวงการคลัง	3. กระทรวงการคลัง	3. กระทรวงการคลัง	3. กระทรวงการคลัง	3. กระทรวงการคลัง
4. กระทรวง การต่างประเทศ	4. กระทรวง การต่างประเทศ	4. กระทรวง การต่างประเทศ	4. กระทรวง การต่างประเทศ	4. กระทรวง การต่างประเทศ
5. กระทรวงเกษตร	5. กระทรวงเกษตร	5. กระทรวงเกษตร	5. กระทรวงเกษตร	5. กระทรวงเกษตร
6. กระทรวงคมนาคม	6. กระทรวงคมนาคม	6. กระทรวงคมนาคม	6. กระทรวงคมนาคม	6. กระทรวงคมนาคม
7. กระทรวงมหาดไทย	7. กระทรวงมหาดไทย	7. กระทรวงมหาดไทย	7. กระทรวงมหาดไทย	7. กระทรวงมหาดไทย
8. กระทรวงยุติธรรม	8. กระทรวงยุติธรรม	8. กระทรวงยุติธรรม	8. กระทรวงยุติธรรม	8. กระทรวงยุติธรรม
9. กระทรวงศึกษาธิการ	9. กระทรวงศึกษาธิการ	9. กระทรวงศึกษาธิการ	9. กระทรวงศึกษาธิการ	9. กระทรวงศึกษาธิการ
10. กระทรวง การเศรษฐกิจ	10. กระทรวง การเศรษฐกิจ	10. กระทรวง การสาธารณสุข	10. กระทรวงเศรษฐการ	10. กระทรวงเศรษฐการ
	11. กระทรวง การสาธารณสุข	11. กระทรวง การอุตสาหกรรม	11. กระทรวง สาธารณสุข	11. กระทรวง สาธารณสุข

สมัยนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม				
พระราชบัญญัติ ปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช 2484	พระราชบัญญัติ ปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2485	พระราชกำหนดแก้ไข เพิ่มเติมพระราชบัญญัติ ปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช 2484 พุทธศักราช 2485	พระราชบัญญัติ ปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2495	พระราชบัญญัติ ปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2496
		12. กระทรวงพาณิชย์	12. กระทรวง อุตสาหกรรม	12. กระทรวง อุตสาหกรรม
			13. กระทรวงวัฒนธรรม	13. กระทรวงวัฒนธรรม
			14. กระทรวงการสหกรณ์	14. กระทรวงสหกรณ์

หมายเหตุ: ข้อมูลจากพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช 2484 พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2485 พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช 2484 พุทธศักราช 2485 พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2495 และพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2496

2.3 สมัยนายกรัฐมนตรี จอมพล ถ. กิตติขจร มีการปรับปรุงกระทรวง โดยมีการตรากฎหมายที่เกี่ยวข้อง จำนวน 3 ฉบับ ดังนี้

1) พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2501 (ประกาศ ณ วันที่ 31 สิงหาคม 2501) กำหนดให้มีกระทรวงและทบวงการเมืองซึ่งมีฐานะเทียบกระทรวง ดังนี้ (1) สำนักคณะรัฐมนตรี (2) กระทรวงกลาโหม (3) กระทรวงการคลัง (4) กระทรวงการต่างประเทศ (5) กระทรวงเกษตร (6) กระทรวงคมนาคม (7) กระทรวงมหาดไทย (8) กระทรวงยุติธรรม (9) กระทรวงศึกษาธิการ (10) กระทรวงเศรษฐกิจ (11) กระทรวงสหกรณ์ (12) กระทรวงสาธารณสุข (13) กระทรวงอุตสาหกรรม ซึ่งการปรับปรุงกระทรวงครั้งนี้ เนื่องจากปรากฏว่าราชการบางกระทรวง ทบวง กรม ที่ผ่านมายังไม่เหมาะสมและไม่ประหยัด ราชการบางอย่างไม่สมควรจัดตั้งเป็นกระทรวงหรือกรม ราชการบางอย่างมีลักษณะอย่างเดียวกันและไม่สำคัญ ควรยุบหรือรวมกันไว้ในกระทรวงหรือกรมเดียวกันได้

2) พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2506 (ประกาศ ณ วันที่ 22 พฤษภาคม 2506) กำหนดให้มีกระทรวงและทบวงการเมืองซึ่งมีฐานะเป็นกระทรวง ดังนี้ (1) สำนักนายกรัฐมนตรี (2) กระทรวงกลาโหม (3) กระทรวงการคลัง (4) กระทรวงการต่างประเทศ (5) กระทรวงเกษตร (6) กระทรวงคมนาคม (7) กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ (8) กระทรวงมหาดไทย (9) กระทรวงยุติธรรม (10) กระทรวงศึกษาธิการ (11) กระทรวงเศรษฐกิจ (12) กระทรวงสาธารณสุข (13) กระทรวงอุตสาหกรรม ซึ่งการปรับปรุงกระทรวงครั้งนี้ เนื่องจากรัฐบาลมีความปรารถนาที่จะพัฒนากิจการของชาติให้มีสมรรถภาพยิ่งขึ้น และเห็นว่าการรวบรวมงานอันเป็นพื้นฐานในทางเศรษฐกิจของชาติมาปฏิบัติจัดทำในกระทรวงเดียวกันย่อมสำคัญและจำเป็น จึงจัดให้มี “กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ” ขึ้น

3) ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 216 (ประกาศ ณ วันที่ 29 กันยายน 2515) กำหนดให้มีกระทรวงและส่วนราชการที่มีฐานะเป็นกระทรวง ดังนี้ (1) สำนักนายกรัฐมนตรี (2) กระทรวงกลาโหม (3) กระทรวงการคลัง (4) กระทรวงการต่างประเทศ (5) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (6) กระทรวงคมนาคม (7) กระทรวงพาณิชย์ (8) กระทรวงมหาดไทย (9) กระทรวงยุติธรรม (10) กระทรวงศึกษาธิการ (11) กระทรวงสาธารณสุข (12) กระทรวงอุตสาหกรรม ซึ่งการปรับปรุงกระทรวงครั้งนี้ เนื่องจากคณะปฏิวัติมีนโยบายที่จะปรับปรุงระเบียบบริหารราชการของประเทศให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยกำหนดจำนวนกระทรวงและทบวงใหม่ให้สอดคล้องกับนโยบายของคณะปฏิวัติ และจัดแบ่งกรมหรือสำนักงานในกระทรวงหรือทบวงให้ตรงตามลักษณะและความเหมาะสมของงาน เพื่อประโยชน์ในการประสานงานระหว่างกรมหรือสำนักงาน และจัดระเบียบหน่วยราชการซึ่งปฏิบัติงานอย่างเดียวกันหรือคล้ายคลึงกันรวมไว้ในกรมหรือสำนักงานเดียวกัน อันจะเป็นผลให้การบริหารราชการเป็นไปโดยประหยัดและรวดเร็ว มีการประสานงานกันอย่างใกล้ชิด และขจัดปัญหางานซ้ำซ้อนกัน

ตารางที่ 3 สรุปการปรับปรุงกระทรวงในสมัยนายกรัฐมนตรี จอมพล ถ. กิตติขจร

สมัยนายกรัฐมนตรี จอมพล ถ. กิตติขจร		
พระราชบัญญัติปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2501	พระราชบัญญัติปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2506	ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 216
1. สำนักคณะรัฐมนตรี	1. สำนักนายกรัฐมนตรี	1. สำนักนายกรัฐมนตรี
2. กระทรวงกลาโหม	2. กระทรวงกลาโหม	2. กระทรวงกลาโหม
3. กระทรวงการคลัง	3. กระทรวงการคลัง	3. กระทรวงการคลัง
4. กระทรวงการต่างประเทศ	4. กระทรวงการต่างประเทศ	4. กระทรวงการต่างประเทศ
5. กระทรวงคมนาคม	5. กระทรวงคมนาคม	5. กระทรวงคมนาคม
6. กระทรวงมหาดไทย	6. กระทรวงมหาดไทย	6. กระทรวงมหาดไทย
7. กระทรวงยุติธรรม	7. กระทรวงยุติธรรม	7. กระทรวงยุติธรรม
8. กระทรวงศึกษาธิการ	8. กระทรวงศึกษาธิการ	8. กระทรวงศึกษาธิการ
9. กระทรวงสาธารณสุข	9. กระทรวงสาธารณสุข	9. กระทรวงสาธารณสุข
10. กระทรวงอุตสาหกรรม	10. กระทรวงอุตสาหกรรม	10. กระทรวงอุตสาหกรรม
11. กระทรวงเกษตร	11. กระทรวงเกษตร	11. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
12. กระทรวงเศรษฐกิจ	12. กระทรวงเศรษฐกิจ	12. กระทรวงพาณิชย์
13. กระทรวงสหกรณ์	13. กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ	

หมายเหตุ: ข้อมูลจากพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2501 พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2506 และประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 216

2.4 สมัยนายกรัฐมนตรี อานันท์ ปันยารชุน มีการปรับปรุงกระทรวง โดยมีการตรากฎหมายที่เกี่ยวข้อง จำนวน 2 ฉบับ ดังนี้

1) พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2534 (ประกาศ ณ วันที่ 4 กันยายน 2534) กำหนดให้มีกระทรวง ทบวง และส่วนราชการที่มีฐานะเป็นกระทรวง ดังนี้ (1) สำนักนายกรัฐมนตรี (2) กระทรวงกลาโหม (3) กระทรวงการคลัง (4) กระทรวงการต่างประเทศ (5) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (6) กระทรวงคมนาคม (7) กระทรวงพาณิชย์ (8) กระทรวงมหาดไทย (9) กระทรวงยุติธรรม (10) กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการพลังงาน (11) กระทรวงศึกษาธิการ (12) กระทรวงสาธารณสุข (13) กระทรวงอุตสาหกรรม (14) ทบวงมหาวิทยาลัย

2) พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2535 (ประกาศ ณ วันที่ 3 เมษายน 2535) กำหนดให้มีกระทรวง ทบวง และส่วนราชการที่มีฐานะเป็นกระทรวง ดังนี้ (1) สำนักนายกรัฐมนตรี (2) กระทรวงกลาโหม (3) กระทรวงการคลัง (4) กระทรวงการต่างประเทศ (5) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (6) กระทรวงคมนาคม (7) กระทรวงพาณิชย์ (8) กระทรวงมหาดไทย (9) กระทรวงยุติธรรม (10) กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม (11) กระทรวงศึกษาธิการ (12) กระทรวงสาธารณสุข (13) กระทรวงอุตสาหกรรม (14) ทบวงมหาวิทยาลัย ซึ่งการปรับปรุงกระทรวงครั้งนี้ เป็นการเปลี่ยนชื่อ “กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการพลังงาน” เป็น “กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม” เพื่อให้ครอบคลุมกับส่วนราชการที่ทำหน้าที่ในการป้องกันและแก้ไขมลภาวะด้านต่าง ๆ (คือ กรมควบคุมมลพิษ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม และสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม)

ตารางที่ 4 สรุปการปรับปรุงกระทรวงในสมัยนายกรัฐมนตรี อานันท์ ปันยารชุน

สมัยนายกรัฐมนตรี อานันท์ ปันยารชุน	
พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2534	พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2535
1. สำนักนายกรัฐมนตรี	1. สำนักนายกรัฐมนตรี
2. กระทรวงกลาโหม	2. กระทรวงกลาโหม
3. กระทรวงการคลัง	3. กระทรวงการคลัง
4. กระทรวงการต่างประเทศ	4. กระทรวงการต่างประเทศ
5. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์	5. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
6. กระทรวงคมนาคม	6. กระทรวงคมนาคม
7. กระทรวงพาณิชย์	7. กระทรวงพาณิชย์
8. กระทรวงมหาดไทย	8. กระทรวงมหาดไทย
9. กระทรวงยุติธรรม	9. กระทรวงยุติธรรม
10. กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการพลังงาน	10. กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม
11. กระทรวงศึกษาธิการ	11. กระทรวงศึกษาธิการ

สมัยนายกรัฐมนตรี อานันท์ ปันยารชุน	
พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2534	พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2535
12. กระทรวงสาธารณสุข	12. กระทรวงสาธารณสุข
13. กระทรวงอุตสาหกรรม	13. กระทรวงอุตสาหกรรม
14. ทบวงมหาวิทยาลัย	14. ทบวงมหาวิทยาลัย

หมายเหตุ: ข้อมูลจากพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2534 และพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2535

2.5 สมัยนายกรัฐมนตรี ชวน หลีกภัย มีการปรับปรุงกระทรวง โดยมีการตรากฎหมายที่เกี่ยวข้องจำนวน 1 ฉบับ ดังนี้

1) พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 8) พ.ศ. 2536 (ประกาศ ณ วันที่ 25 กรกฎาคม 2536) กำหนดให้มีกระทรวง ทบวง และส่วนราชการที่มีฐานะเป็นกระทรวง ดังนี้ (1) สำนักนายกรัฐมนตรี (2) กระทรวงกลาโหม (3) กระทรวงการคลัง (4) กระทรวงการต่างประเทศ (5) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (6) กระทรวงคมนาคม (7) กระทรวงพาณิชย์ (8) กระทรวงมหาดไทย (9) กระทรวงยุติธรรม (10) กระทรวงแรงงาน และสวัสดิการสังคม (11) กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม (12) กระทรวงศึกษาธิการ (13) กระทรวงสาธารณสุข (14) กระทรวงอุตสาหกรรม (15) ทบวงมหาวิทยาลัย ซึ่งการปรับปรุงกระทรวงครั้งนี้เป็นการจัดตั้ง “กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม” ขึ้น โดยการรวมส่วนราชการที่มีหน้าที่ความรับผิดชอบในการบริหารด้านแรงงานและสวัสดิการสังคมของกระทรวงมหาดไทยเข้าไว้ด้วยกัน (คือ กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน สำนักงานประกันสังคม และกรมประชาสัมพันธ์) และให้มีหน้าที่ความรับผิดชอบในการบริหารด้านแรงงาน เพื่อให้การจัดหางาน การประชาสัมพันธ์ การพัฒนาฝีมือแรงงาน การสวัสดิการ และคุ้มครองแรงงาน และการประกันสังคม เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน

ตารางที่ 5 สรุปการปรับปรุงกระทรวงในสมัยนายกรัฐมนตรี ชวน หลีกภัย

สมัยนายกรัฐมนตรี ชวน หลีกภัย
พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 8) พ.ศ. 2536
1. สำนักนายกรัฐมนตรี
2. กระทรวงกลาโหม
3. กระทรวงการคลัง
4. กระทรวงการต่างประเทศ
5. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
6. กระทรวงคมนาคม

สมัณายกรัฐมนตรี ชวน หลีกภัย
พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 8) พ.ศ. 2536
7. กระทรวงพาณิชย์
8. กระทรวงมหาดไทย
9. กระทรวงยุติธรรม
10. กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม
11. กระทรวงศึกษาธิการ
12. กระทรวงสาธารณสุข
13. กระทรวงอุตสาหกรรม
14. กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม
15. ทบวงมหาวิทยาลัย

หมายเหตุ: ข้อมูลจากพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 8) พ.ศ. 2536

2.6 สมัณายกรัฐมนตรี พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร มีการปรับปรุงกระทรวง โดยมีการตรากฎหมายที่เกี่ยวข้อง จำนวน 1 ฉบับ ดังนี้

1) พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 (ประกาศ ณ วันที่ 2 ตุลาคม 2545) กำหนดให้มีกระทรวงและส่วนราชการที่มีฐานะเป็นกระทรวง ดังนี้ (1) สำนักนายกรัฐมนตรี (2) กระทรวงกลาโหม (3) กระทรวงการคลัง (4) กระทรวงการต่างประเทศ (5) กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (6) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (7) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (8) กระทรวงคมนาคม (9) กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (10) กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (11) กระทรวงพลังงาน (12) กระทรวงพาณิชย์ (13) กระทรวงมหาดไทย (14) กระทรวงยุติธรรม (15) กระทรวงแรงงาน (16) กระทรวงวัฒนธรรม (17) กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (18) กระทรวงศึกษาธิการ (19) กระทรวงสาธารณสุข (20) กระทรวงอุตสาหกรรม ในการปรับปรุงกระทรวงครั้งนี้ เนื่องจากเห็นถึงความสำคัญของระบบราชการว่า เป็นกลไกสำคัญของประเทศในอันที่จะผลักดันให้แนวทางการบริหารประเทศตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญและกฎหมายต่าง ๆ รวมทั้งการดำเนินการตามแนวนโยบายของรัฐ เกิดผลสำเร็จเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติและประชาชนส่วนรวม การจัดกลไกของระบบราชการจึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นไปของสังคม ซึ่งที่ผ่านมา แม้ว่าจะมีการปรับปรุงการแบ่งส่วนราชการหลายครั้ง แต่ยังคงมีการปฏิบัติราชการตามโครงสร้างการบริหารที่ไม่แตกต่างจากรูปแบบเดิม ซึ่งเป็นผลให้การทำงานของข้าราชการเป็นไปด้วยความล่าช้า เพราะมีขั้นตอนการปฏิบัติงานค่อนข้างมาก และส่วนราชการต่าง ๆ มิได้กำหนดเป้าหมายร่วมกันและจัดกลไกการปฏิบัติงานให้มีความสัมพันธ์กัน จึงเป็นผลให้การปฏิบัติงานเกิดความซ้ำซ้อนและกระทบต่อการให้บริการแก่ประชาชน แนวทางแก้ไขปัญหานั้นเรื่องนี้จำเป็นต้องมีการปรับปรุงระบบราชการทั้งระบบ โดยการปรับอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการขึ้นใหม่

และปรับปรุงการบริหารงาน โดยการจัดส่วนราชการที่ปฏิบัติงานสัมพันธ์กันรวมไว้เป็นกลุ่มงานเดียวกัน ซึ่งจะเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการปรับระบบการทำงานในรูปกลุ่มภารกิจ เพื่อให้สามารถกำหนดเป้าหมาย และทิศทางการปฏิบัติงานของส่วนราชการที่มีความเกี่ยวข้องกันให้สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิภาพ รวมทั้งจะเป็นการลดค่าใช้จ่ายในส่วนงานที่ซ้ำซ้อนกัน เมื่อจัดส่วนราชการใหม่ให้สามารถปฏิบัติงานได้แล้ว จะมีผลทำให้แนวทางการรับผิดชอบของส่วนราชการต่าง ๆ มีเป้าหมายที่ชัดเจน ซึ่งจะสามารถปรับปรุงการทำงานของข้าราชการให้มีประสิทธิภาพในระยะต่อไปได้

ทั้งนี้ การปรับปรุงกระทรวงตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 นับเป็นการปฏิรูประบบราชการครั้งสำคัญ (ต่อจากการปฏิรูประบบราชการในสมัยรัชกาลที่ 5) และเป็นผลให้เกิดการปรับปรุงกระทรวงจาก 14 กระทรวง 1 ทบวง เป็น 20 กระทรวง โดยจำแนกออกได้ ดังนี้

1) กระทรวงที่ยังคงชื่อเดิม จำนวน 12 กระทรวง คือ (1) สำนักนายกรัฐมนตรี (2) กระทรวงกลาโหม (3) กระทรวงการคลัง (4) กระทรวงการต่างประเทศ (5) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (6) กระทรวงคมนาคม (7) กระทรวงพาณิชย์ (8) กระทรวงมหาดไทย (9) กระทรวงยุติธรรม (10) กระทรวงศึกษาธิการ (11) กระทรวงสาธารณสุข (12) กระทรวงอุตสาหกรรม

2) กระทรวงที่มีการเปลี่ยนแปลงชื่อไปจากเดิมตามบทบาทภารกิจซึ่งมีการปรับปรุงใหม่ จำนวน 2 กระทรวง คือ (1) กระทรวงแรงงาน (2) กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

3) กระทรวงที่จัดตั้งขึ้นใหม่ตามภารกิจซึ่งเพิ่มใหม่จากกระทรวงที่มีอยู่เดิม จำนวน 6 กระทรวง คือ (1) กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2) กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (3) กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (4) กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (5) กระทรวงพลังงาน (6) กระทรวงวัฒนธรรม (ทวิศักดิ์ สุททกวาทิน, ม.ป.ป.)

ตารางที่ 6 สรุปการปรับปรุงกระทรวงในสมัยนายกรัฐมนตรี พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร

สมัยนายกรัฐมนตรีพันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร
พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545
1. สำนักนายกรัฐมนตรี
2. กระทรวงกลาโหม
3. กระทรวงการคลัง
4. กระทรวงการต่างประเทศ
5. กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา
6. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
7. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
8. กระทรวงคมนาคม

สมัยนายกรัฐมนตรีพันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร
พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545
9. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
10. กระทรวงพลังงาน
11. กระทรวงพาณิชย์
12. กระทรวงมหาดไทย
13. กระทรวงยุติธรรม
14. กระทรวงแรงงาน
15. กระทรวงวัฒนธรรม
16. กระทรวงศึกษาธิการ
17. กระทรวงสาธารณสุข
18. กระทรวงอุตสาหกรรม
19. กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร
20. กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

หมายเหตุ: ข้อมูลจากพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545

2.7 สมัยนายกรัฐมนตรี พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา มีการปรับปรุงกระทรวง โดยมีการตรากฎหมายที่เกี่ยวข้อง จำนวน 2 ฉบับ ดังนี้

1) พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 17) พ.ศ. 2559 (ประกาศ ณ วันที่ 15 กันยายน 2559) กำหนดให้เพิ่ม “กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม” ให้ยกเลิก “กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร” ในมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 ซึ่งการปรับปรุงกระทรวงครั้งนี้ เป็นการปรับโครงสร้าง “กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร” ให้มีขอบเขตอำนาจหน้าที่มากขึ้น และเปลี่ยนชื่อเป็น “กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม” เพื่อให้มีกระทรวงที่มีอำนาจหน้าที่ครอบคลุมถึงเรื่องดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารด้านดิจิทัลได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาและขับเคลื่อนเศรษฐกิจ สังคม ฐานความรู้ และขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ หน่วยงานภาครัฐและภาคธุรกิจต่างมีความต้องการนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารด้านดิจิทัลมาใช้ในการพัฒนาศักยภาพและประสิทธิภาพของการให้บริการ แต่กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มีขอบเขตอำนาจหน้าที่จำกัดเฉพาะเรื่องเทคโนโลยีสารสนเทศและระบบสื่อสาร ซึ่งไม่ครอบคลุมถึงเรื่องการพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมเพื่อรองรับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันที่มีการขับเคลื่อนโดยเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นหลัก จึงจำเป็นต้องมีหน่วยงานภาครัฐที่ทำหน้าที่บูรณาการกลไกต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนให้มีการดำเนินการ

ไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อภาพรวมของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศที่เน้นให้เทคโนโลยีดิจิทัลเข้าไปมีบทบาทในทุกภาคส่วน

2) พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 19) พ.ศ. 2562 (ประกาศ ณ วันที่ 1 พฤษภาคม 2562) กำหนดให้เพิ่ม “กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม” ให้ยกเลิก “กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี” ในมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 ซึ่งการปรับปรุงกระทรวงครั้งนี้ เนื่องจากการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาประเทศให้เจริญเติบโตอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน เพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงของโลกที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และเพื่อให้มีการบูรณาการการเรียน การสอน การวิจัย และการสร้างสรรค์นวัตกรรมด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และศาสตร์อื่นเข้าด้วยกัน รวมทั้งเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการปฏิบัติหน้าที่ระหว่างสถาบันอุดมศึกษาและสถาบันวิจัยในทิศทางที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ แผน และนโยบายในการพัฒนาประเทศ

ตารางที่ 7 สรุปการปรับปรุงกระทรวงในสมัยนายกรัฐมนตรี พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา

สมัยนายกรัฐมนตรี พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา	
พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 17) พ.ศ. 2559	พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 19) พ.ศ. 2562
1. สำนักนายกรัฐมนตรี	1. สำนักนายกรัฐมนตรี
2. กระทรวงกลาโหม	2. กระทรวงกลาโหม
3. กระทรวงการคลัง	3. กระทรวงการคลัง
4. กระทรวงการต่างประเทศ	4. กระทรวงการต่างประเทศ
5. กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา	5. กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา
6. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์	6. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
7. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์	7. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
8. กระทรวงคมนาคม	8. กระทรวงคมนาคม
9. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	9. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
10. กระทรวงพลังงาน	10. กระทรวงพลังงาน
11. กระทรวงพาณิชย์	11. กระทรวงพาณิชย์
12. กระทรวงมหาดไทย	12. กระทรวงมหาดไทย
13. กระทรวงยุติธรรม	13. กระทรวงยุติธรรม
14. กระทรวงแรงงาน	14. กระทรวงแรงงาน
15. กระทรวงวัฒนธรรม	15. กระทรวงวัฒนธรรม
16. กระทรวงศึกษาธิการ	16. กระทรวงศึกษาธิการ

สมัยนายกรัฐมนตรี พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา	
พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 17) พ.ศ. 2559	พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 19) พ.ศ. 2562
17. กระทรวงสาธารณสุข	17. กระทรวงสาธารณสุข
18. กระทรวงอุตสาหกรรม	18. กระทรวงอุตสาหกรรม
19. กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม	19. กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม
20. กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	20. กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม

หมายเหตุ: ข้อมูลจากพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 17) พ.ศ. 2559 และพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 19) พ.ศ. 2562

ทั้งนี้ ภายหลังจากการปรับปรุงกระทรวงเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2562 จึงมีกระทรวงและส่วนราชการที่มีฐานะเป็นกระทรวงทั้งสิ้น 20 กระทรวง โดยแต่ละกระทรวงจะมีอำนาจหน้าที่แตกต่างกันตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ดังนี้

1. สำนักนายกรัฐมนตรี มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับราชการทั่วไปของนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรี รับผิดชอบการบริหารราชการทั่วไป เสนอแนะนโยบายและการวางแผนการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และความมั่นคง และราชการเกี่ยวกับการงบประมาณ ระบบราชการ การบริหารงานบุคคล กฎหมาย และการพัฒนากฎหมาย การติดตามและประเมินผลการปฏิบัติราชการ การส่งเสริมการลงทุน การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ การปฏิบัติภารกิจพิเศษและราชการอื่นตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักนายกรัฐมนตรีหรือส่วนราชการที่สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรีหรือที่มีได้อยู่ภายในอำนาจหน้าที่ของกระทรวงใดโดยเฉพาะ

2. กระทรวงกลาโหม มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการป้องกันและรักษาความมั่นคงของราชอาณาจักร จากภัยคุกคามทั้งภายนอกและภายในประเทศ การรักษาผลประโยชน์แห่งชาติ สนับสนุนการพัฒนาประเทศ และราชการอื่นตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงกลาโหมหรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงกลาโหม

3. กระทรวงการคลัง มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการเงินการคลังแผ่นดิน การประเมินราคาทรัพย์สิน การบริหารพัสดุภาครัฐ กิจการเกี่ยวกับที่ราชพัสดุ ทรัพย์สินของแผ่นดิน ภาษีอากร การรักษาการ กิจการหารายได้ที่รัฐมีอำนาจดำเนินการได้แต่ผู้เดียวตามกฎหมายและไม่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการอื่น การบริหารหนี้สาธารณะ การบริหารและการพัฒนารัฐวิสาหกิจและหลักทรัพย์ของรัฐ และราชการอื่นตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงการคลังหรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงการคลัง

4. กระทรวงการต่างประเทศ มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับราชการต่างประเทศและราชการอื่นตามที่ได้มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงการต่างประเทศหรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงการต่างประเทศ

5. กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การกีฬา การศึกษาด้านกีฬา นันทนาการ และราชการอื่นตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาหรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

6. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการพัฒนาสังคม การสร้างความเป็นธรรมและความเสมอภาคในสังคม การส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพและความมั่นคงในชีวิต สถาบันครอบครัวและชุมชน และราชการอื่นตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์หรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

7. กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการส่งเสริมสนับสนุน และกำกับการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ การวิจัยและการสร้างสรรค์นวัตกรรม เพื่อให้การพัฒนาประเทศเท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก และราชการอื่นตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมหรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

8. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการเกษตรกรรม การจัดหาแหล่งน้ำ และพัฒนาระบบชลประทาน ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร ส่งเสริมและพัฒนาระบบสหกรณ์ รวมตลอดทั้งกระบวนการผลิตและสินค้าเกษตรกรรม และราชการอื่นที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์หรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

9. กระทรวงคมนาคม มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการขนส่ง ธุรกิจการขนส่ง การวางแผนจราจร และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคม และราชการอื่นตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงคมนาคมหรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงคมนาคม

10. กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการวางแผน ส่งเสริม พัฒนา และดำเนินกิจการเกี่ยวกับดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม การอุดมศึกษา การสถิติ และราชการอื่นตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมหรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม

11. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการป่าไม้ การสงวน อนุรักษ์ และการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดการการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และราชการอื่นตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

12. กระทรวงพลังงาน มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการจัดหา พัฒนา และบริหารจัดการพลังงาน และราชการอื่นตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจและหน้าที่ของกระทรวงพลังงานหรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงพลังงาน

13. กระทรวงพาณิชย์ มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการค้า ธุรกิจ บริการ ทรัพย์สินทางปัญญา และราชการอื่นตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงพาณิชย์หรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงพาณิชย์

14. กระทรวงมหาดไทย มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการบำบัดทุกข์บำรุงสุข การรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน การอำนวยความสะดวกเป็นธรรมของสังคม การส่งเสริมและพัฒนาการเมืองการปกครอง

การพัฒนาการบริหารราชการส่วนภูมิภาค การปกครองท้องถิ่น การส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นและพัฒนาชุมชน การทะเบียนราษฎร ความมั่นคงภายใน กิจการสาธารณสุข และการพัฒนาเมือง และราชการอื่นตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทยหรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงมหาดไทย

15. กระทรวงยุติธรรม มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการกระบวนการยุติธรรม เสริมสร้างและอำนวยความยุติธรรมในสังคม และราชการอื่นตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงยุติธรรมหรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงยุติธรรม

16. กระทรวงแรงงาน มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารและคุ้มครองแรงงาน พัฒนาฝีมือแรงงาน ส่งเสริมให้ประชาชนมีงานทำ และราชการอื่นตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงแรงงานหรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงแรงงาน

17. กระทรวงวัฒนธรรม มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับศิลปะ ศาสนา และวัฒนธรรม และราชการอื่นตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงวัฒนธรรมหรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงวัฒนธรรม

18. กระทรวงศึกษาธิการ มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการส่งเสริมและกำกับดูแลการศึกษาทุกระดับทุกประเภท และการอาชีวศึกษา แต่ไม่รวมถึงการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของกระทรวงอื่นที่มีกฎหมายกำหนดไว้เป็นการเฉพาะ กำหนดนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษา สนับสนุนทรัพยากรเพื่อการศึกษา ส่งเสริมและประสานงานการศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และการกีฬา เพื่อการศึกษา รวมทั้งการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการศึกษา และราชการอื่นตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงศึกษาธิการหรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ

19. กระทรวงสาธารณสุข มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการสร้างเสริมสุขภาพอนามัย การป้องกัน ควบคุม และรักษาโรคภัย การฟื้นฟูสมรรถภาพของประชาชน และราชการอื่นตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงสาธารณสุขหรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงสาธารณสุข

20. กระทรวงอุตสาหกรรม มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรม การพัฒนาผู้ประกอบการ และราชการอื่นตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงอุตสาหกรรมหรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงอุตสาหกรรม

อนึ่ง การปรับปรุงกระทรวงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 (24 มิถุนายน 2475) เป็นส่วนหนึ่งของการแก้ไขสภาพปัญหาการปกครองที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าค่อนข้างจะล้าสมัยเมื่อเปรียบเทียบกับชาติตะวันตก เพื่อให้มีความทันสมัยเช่นเดียวกับชาติตะวันตกมากขึ้น ซึ่งนับว่าเป็นการปฏิรูประบบราชการครั้งสำคัญที่ทำให้การบริหารราชการส่วนกลางซึ่งเป็นศูนย์กลางของการปกครองประเทศมีความชัดเจนและมีความเป็นสากลดังเช่นนานาอารยประเทศ

ส่วนการปรับปรุงกระทรวงภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 (24 มิถุนายน 2475)-ปัจจุบัน รัฐบาลในแต่ละสมัยได้มีการปรับปรุงกระทรวงหลายครั้งเช่นกัน โดยมุ่งให้เกิดการแบ่งความรับผิดชอบทางการบริหารราชการแผ่นดินออกตามความชำนาญเฉพาะด้านที่ชัดเจนและสอดคล้องกับภารกิจของประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อให้กระทรวงมีความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานมากยิ่งขึ้น

กฎหมาย แผนการปฏิรูปประเทศ และยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงกระทรวง

ในการปรับปรุงกระทรวงมีกฎหมาย แผนการปฏิรูปประเทศ และยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการ ดังนี้

1. พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งมีมาตราที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- มาตรา 4 กำหนดให้จัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน ดังนี้ (1) ระเบียบบริหารราชการส่วนกลาง (2) ระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาค (3) ระเบียบบริหารราชการส่วนท้องถิ่น

- มาตรา 7 กำหนดให้จัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดินส่วนกลาง ดังนี้ (1) สำนักนายกรัฐมนตรี (2) กระทรวงหรือทบวงซึ่งมีฐานะเทียบเท่ากระทรวง (3) ทบวงซึ่งสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรีหรือกระทรวง (4) กรมหรือส่วนราชการที่เรียกชื่ออย่างอื่นและมีฐานะเป็นกรม ซึ่งสังกัดหรือไม่สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวง หรือทบวง และสำนักนายกรัฐมนตรีมีฐานะเป็นกระทรวง

- มาตรา 8 กำหนดให้การจัดตั้ง การรวม หรือการโอนส่วนราชการตามมาตรา 7 ให้ตราเป็นพระราชบัญญัติ

- มาตรา 19 กำหนดให้กระทรวงมีอำนาจหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยการปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม และการจัดระเบียบราชการในกระทรวงหนึ่ง ๆ ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม ส่วนการจัดระเบียบราชการในกระทรวงที่เกี่ยวกับทหารและการศึกษา ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น

2. พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งเป็นกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดชื่อ จำนวน อำนาจหน้าที่ และส่วนราชการภายในกระทรวงและส่วนราชการที่มีฐานะเป็นกระทรวง

3. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งมีมาตราที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- มาตรา 76 กำหนดให้รัฐพึงพัฒนาระบบการบริหารราชการแผ่นดินทั้งราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่น และงานของรัฐอย่างอื่น ให้เป็นไปตามหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี โดยหน่วยงานของรัฐต้องร่วมมือและช่วยเหลือกันในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดิน การจัดทำบริการสาธารณะ และการใช้จ่ายเงินงบประมาณมีประสิทธิภาพสูงสุด เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

- มาตรา 258 ข. ด้านการบริหารราชการแผ่นดิน (3) กำหนดให้มีการปรับปรุงและพัฒนาโครงสร้างและระบบการบริหารงานของรัฐและแผนกำลังคนภาครัฐให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงและความท้าทายใหม่ ๆ โดยต้องดำเนินการให้เหมาะสมกับภารกิจของหน่วยงานภาครัฐแต่ละหน่วยงานที่แตกต่างกันไป

4. แผนการปฏิรูปประเทศด้านการบริหารราชการแผ่นดิน มีประเด็นการปฏิรูปที่เกี่ยวข้อง คือ ประเด็นการปฏิรูปที่ 3: โครงสร้างภาครัฐกะทัดรัด ปรับตัวได้เร็ว และระบบงานมีผลสัมฤทธิ์สูง ในกลยุทธ์ที่ 1 การปรับปรุงและพัฒนาโครงสร้างและระบบบริหารงานของรัฐ

5. ยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ ซึ่งมีประเด็นยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- ประเด็นภาครัฐมีขนาดที่เหมาะสม โดยตรวจสอบความซ้ำซ้อนและปรับภารกิจและพันธกิจของหน่วยงานภาครัฐให้สอดคล้องกับการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติในเชิงบูรณาการ ยุบเลิกภารกิจที่ไม่จำเป็นถ่ายโอน

ภารกิจให้ภาคส่วนอื่นรับไปดำเนินการ รวมถึงการจัดระบบองค์กรภาครัฐที่แยกแยะบทบาทหน่วยงานของรัฐที่ทำหน้าที่กำกับและหน่วยงานผู้ให้บริการ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานและมีการแข่งขันที่เป็นธรรม โดยภารกิจที่ภาครัฐยังจำเป็นต้องดำเนินการ จะต้องกำหนดให้มีโครงสร้างหน่วยงานที่สอดคล้องกับบทบาทภารกิจที่รับผิดชอบ มีความคุ้มค่า และสามารถขับเคลื่อนการบริหารราชการแผ่นดินได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

- ประเด็นภาครัฐมีความทันสมัย ทันท่วงทีเปลี่ยนแปลง และมีขีดสมรรถนะสูง สามารถปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ มีความคุ้มค่า เทียบได้กับมาตรฐานสากล สามารถรองรับกับสภาพแวดล้อม ในการปฏิบัติงานที่มีความหลากหลายซับซ้อนมากขึ้น และทันการเปลี่ยนแปลงในอนาคต โดยองค์กรภาครัฐมีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับบริบทการพัฒนาประเทศ ปรับโครงสร้างและระบบบริหารงานราชการใหม่ในรูปแบบที่มีความหลากหลาย มีการดำเนินงานที่มีความยืดหยุ่น สามารถปรับตัวเข้าสู่การเป็นสำนักงานสมัยใหม่ นำไปสู่การเป็นองค์กรที่มีขีดสมรรถนะสูง สามารถปฏิบัติงานเทียบได้กับมาตรฐานสากล มีความคล่องตัว ไม่ยึดติดกับการจัดโครงสร้างองค์กรแบบราชการ สามารถยุบ เลิก ปรับเปลี่ยนโครงสร้างองค์กร กฎ ระเบียบ ได้ตามสถานการณ์

สาเหตุการปรับปรุงกระทรวง

การปรับปรุงกระทรวงนับจากอดีตถึงปัจจุบันมีสาเหตุหลัก คือ

1. **ความต้องการพัฒนาการบริหารราชการ** เช่น การปรับปรุงกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติในอดีต โดยเกิดจากความต้องการที่จะพัฒนากิจการของชาติให้มีสมรรถภาพยิ่งขึ้น และเห็นว่าการรวบรวมงานอันเป็นพื้นฐานในทางเศรษฐกิจของชาติมาปฏิบัติจัดทำในกระทรวงเดียวกันนั้นสำคัญและจำเป็น จึงสมควรจัดให้มีกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติขึ้น หรือการปรับปรุงกระทรวงครั้งใหญ่ใน พ.ศ. 2545 ที่มุ่งหมายให้เกิดการปรับอำนาจหน้าที่และการบริหารงานของส่วนราชการขึ้นใหม่ โดยจัดส่วนราชการที่ปฏิบัติงานสัมพันธ์กันรวมไว้เป็นกลุ่มงานเดียวกัน เพื่อให้สามารถกำหนดเป้าหมายและทิศทางการปฏิบัติงานของส่วนราชการที่มีความเกี่ยวข้องกันให้สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีเอกภาพและเกิดประสิทธิภาพ รวมทั้งเป็นการลดค่าใช้จ่ายในส่วนงานที่ซ้ำซ้อนกัน อีกทั้งทำให้แนวทางความรับผิดชอบของส่วนราชการต่าง ๆ มีเป้าหมายที่ชัดเจน

2. **การปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นไปของสังคม** เช่น การปรับปรุงกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ให้มีขอบเขตอำนาจหน้าที่ครอบคลุมถึงเรื่องดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม และเปลี่ยนชื่อเป็นกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารด้านดิจิทัล ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาและขับเคลื่อนเศรษฐกิจ สังคม ฐานความรู้ และขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ แต่กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในขณะนั้น มีขอบเขตอำนาจหน้าที่จำกัดเฉพาะเรื่องเทคโนโลยีสารสนเทศและระบบสื่อสาร จึงต้องดำเนินการปรับปรุงกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารให้สอดคล้องกับการพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม เพื่อรองรับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมต่อไป

3. **การเตรียมพร้อมรับบริบทโลกที่มีการเปลี่ยนแปลง** เช่น การปรับปรุงกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม เนื่องจากโลกมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่ “เศรษฐกิจ

ที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม” (Value-Based Economy) จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการวิจัยและพัฒนา เพื่อเร่งสร้างองค์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม ควบคู่ไปกับการพัฒนาคน รวมทั้ง การเชื่อมโยงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม เพื่อสร้างพลังในการขับเคลื่อนประเทศ อย่างมีประสิทธิภาพ มีความชัดเจนและเป็นเอกภาพ ตั้งแต่ระดับนโยบายไปจนถึงระดับปฏิบัติ

ตัวอย่างแนวคิดที่แตกต่างกันในการปรับปรุงกระทรวง

ในการปรับปรุงกระทรวงแต่ละครั้ง ย่อมมีแนวคิดที่แตกต่างหลากหลายแล้วแต่กรณี ในที่นี้ขอยกตัวอย่าง เช่น กรณีกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา โดยกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2545 ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 โดยมีเป้าหมายในการบูรณาการการท่องเที่ยว และกีฬาให้พัฒนาไปควบคู่กัน แต่ที่ผ่านมายังคงมีแนวคิดที่แตกต่างกันเกี่ยวกับการรวมการท่องเที่ยวและกีฬาไว้ในกระทรวงเดียวกัน โดยสามารถแบ่งออกเป็น 2 แนวคิด ดังนี้

1) แนวคิดที่ต้องการรวมการท่องเที่ยวและการกีฬาไว้ในกระทรวงเดียวกัน เนื่องจากการท่องเที่ยว และการกีฬานั้นสามารถเกื้อหนุนกันได้ โดยให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism) ซึ่งเป็น แนวทางการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่มีศักยภาพสามารถสร้างรายได้สู่ประเทศไทยและยังมีความสอดคล้อง กับแนวโน้มการท่องเที่ยวและการกีฬาในระดับสากล

2) แนวคิดที่ต้องการแยกการท่องเที่ยวและการกีฬาออกจากกระทรวงเดียวกัน เนื่องจากภารกิจ ด้านการท่องเที่ยวและภารกิจด้านการกีฬามีความแตกต่างและไม่สอดคล้องกัน โดยการท่องเที่ยวเป็นภารกิจ ด้านเศรษฐกิจ ส่วนการกีฬาเป็นภารกิจด้านสังคม

ทั้งนี้ แนวคิดทั้งสองแนวคิดเป็นแนวคิดที่มีมาตั้งแต่เริ่มจัดตั้งกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาจนถึง ปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตาม การจะรวมหรือแยกกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาหรือไม่นั้น จำเป็นต้องศึกษา และวิเคราะห์รายละเอียดต่าง ๆ ข้างต้นอย่างถี่ถ้วน เพื่อให้สอดคล้องกับความเป็นไปในตลาดการท่องเที่ยว และการกีฬาในระดับประเทศและระดับสากล และสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล รวมทั้งมีความเชื่อมโยง กับยุทธศาสตร์และแนวทางอื่น ๆ ที่ได้กำหนดไว้ในทิศทางเดียวกัน ซึ่งจะทำให้เกิดการประสานงาน ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งด้านบุคลากร สิ่งอำนวยความสะดวก และงบประมาณ เพื่อให้ การท่องเที่ยวและการกีฬาสามารถพัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถในการแข่งขันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในระดับประเทศและระดับสากล และนำไปสู่ประโยชน์สูงสุดแก่ประเทศไทยต่อไป

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

นับจากมีการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารราชการส่วนกลาง โดยการจัดตั้งกระทรวงขึ้นครั้งแรก ในสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อมุ่งแก้ไขปัญหาการคุกคามของลัทธิล่าอาณานิคม ซึ่งแผ่ขยายลูกกลมมาทางแถบเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้ประเทศเพื่อนบ้านของไทยหลายประเทศตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศล่าอาณานิคม สำหรับประเทศไทยนั้น การบริหารราชการส่วนกลางแบบจตุสดมภ์ไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารราชการส่วนกลางได้เกิดขึ้นต่อมาอีกหลายครั้ง แม้ว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยใน พ.ศ. 2475

แต่การบริหารราชการส่วนกลางภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองยังคงมีรูปแบบกระทรวงเป็นกลไกในการบริหารประเทศเช่นเดิม โดยคณะรัฐบาลภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้มีการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดิน มีการปรับปรุงกระทรวงเรื่อยมาภายใต้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช 2476 พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2477 พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2478 เป็นต้น จวบจนใน พ.ศ. 2545 เกิดการปฏิรูประบบราชการครั้งสำคัญซึ่งเป็นผลให้เกิดการปรับปรุงกระทรวงจาก 14 กระทรวง 1 ทบวง เป็น 20 กระทรวง ในปัจจุบัน ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 และที่แก้ไขเพิ่มเติม

อนึ่ง กระทรวงเป็นกลไกสำคัญของประเทศในอันที่จะผลักดันให้แนวทางการบริหารแผ่นดินตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญและกฎหมายต่าง ๆ รวมทั้งการดำเนินการตามแนวนโยบายของรัฐเกิดผลสำเร็จเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติและประชาชนส่วนรวม การปรับปรุงกระทรวงจึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นไปของสังคม และหากในอนาคตมีการปรับปรุงกระทรวงเกิดขึ้น เพื่อให้ทันต่อสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลง หรือเพื่อตอบสนองต่อปัญหา หรือเพื่อให้ตรงเป้าหมาย ควรต้องมีการศึกษาให้รอบด้านทั้งผลดีและผลเสีย อีกทั้ง ต้องคำนึงถึงอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการปฏิบัติตามกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ คำสั่ง และมติคณะรัฐมนตรีรวมถึงส่วนราชการ บุคลากร (ข้าราชการ พนักงานราชการ ลูกจ้าง) อัตรากำลัง กิจการ ทรัพย์สิน งบประมาณ สิทธิ หนี้ ภาระผูกพัน และภาระงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น เพื่อให้การปรับปรุงกระทรวงเกิดความเหมาะสมและสอดคล้องกับบทบาทภารกิจที่รับผิดชอบ มีความคุ้มค่า และสามารถขับเคลื่อนการบริหารราชการประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกต่อไป

จัดทำโดย

นางสาวพิชฎวรรณ กิติคุณ

กลุ่มงานบริการวิชาการ 1 สำนักวิชาการ

โทร. 0 2244 2060 โทรสาร 0 2244 2058

Email : sapagroup1@gmail.com

บรรณานุกรม

- จิราณัฐ โสภากา และ วณิชยา ศีลบุตร. (2560). รายงานวิจัย เรื่อง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเพื่อการดำรงความเป็นอารยะของสยามประเทศในยุคเปลี่ยนผ่าน. สืบค้น 14 พฤษภาคม 2563 จาก http://www.kpi.ac.th/media/pdf/research/fulltext1_781e5a4a5ccacf97448fba7fe94d2ad0.pdf
- ทวีศักดิ์ สุททวาทีน. (ม.ป.ป.). การปฏิรูประบบราชการไทย: การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง. สืบค้น 5 มิถุนายน 2563 จาก http://library1.nida.ac.th/jourfull1/taweesak1/taweesak_bureaucracy1.pdf
- “ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 216” (29 กันยายน 2515). *ราชกิจจานุเบกษา*, ฉบับพิเศษ เล่ม 89 ตอนที่ 145, น. 1-3.
- “พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช 2484 พุทธศักราช 2485” (5 พฤษภาคม 2485). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 59 ตอนที่ 31, น. 1023-1026.
- “พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2495” (11 มีนาคม 2495). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 69 ตอนที่ 16, น. 313-315.
- “พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2496” (31 ธันวาคม 2496). *ราชกิจจานุเบกษา*, ฉบับพิเศษ เล่ม 70 ตอนที่ 81, น. 13-29.
- “พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2506” (22 พฤษภาคม 2506). *ราชกิจจานุเบกษา*, ฉบับพิเศษ เล่ม 80 ตอนที่ 50, น. 1-15.
- “พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2534” (4 กันยายน 2534). *ราชกิจจานุเบกษา*, ฉบับพิเศษ เล่ม 108 ตอนที่ 156, น. 42-60.
- “พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545” (2 ตุลาคม 2545). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 119 ตอนที่ 99 ก, น. 14-34.
- “พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2501” (31 สิงหาคม 2501). *ราชกิจจานุเบกษา*, ฉบับพิเศษ เล่ม 75 ตอนที่ 67, น. 1-10.
- “พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2535” (3 เมษายน 2535). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 109 ตอนที่ 34, น. 20-23.
- “พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 8) พ.ศ. 2536” (25 กรกฎาคม 2536). *ราชกิจจานุเบกษา*, ฉบับพิเศษ เล่ม 110 ตอนที่ 99, น. 1-4.
- “พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 17) พ.ศ. 2559” (15 กันยายน 2559). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 133 ตอนที่ 80 ก, น. 1-6.
- “พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 19) พ.ศ. 2562” (1 พฤษภาคม 2562). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก, น. 1-7.

- “พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช 2476” (9 ธันวาคม 2476). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 50, น. 763-765.
- “พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2477 (ฉบับที่ 3)” (31 มีนาคม 2477). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 51, น. 1443-1445.
- “พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2478” (11 สิงหาคม 2478). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 52, น. 1229-1232.
- “พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช 2484” (19 สิงหาคม 2484). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 58, น. 1038-1048.
- “พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2485” (10 มีนาคม 2485). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 59 ตอนที่ 16 , น. 661-663.
- วิชัย เทียนถาวร. (17 มิถุนายน 2561). การปกครองราชอาณาจักรไทย สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ยุคกลาง: **ในรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2411-2453)**. สืบค้น 14 พฤษภาคม 2563 จาก https://www.matichon.co.th/article/news_1000127
- สุรศักดิ์ ชะมารัมย์. (ม.ป.ป.). **โครงสร้างและหลักการบริหารราชการไทยในสมัยปฏิรูปประเทศ**. สืบค้น 14 พฤษภาคม 2563 จาก https://reru.ac.th/articles/images/vijai_20_04_59_5.pdf